

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗСЕЛЕНСЬКИХ ДИСПРОПОРЦІЙ У ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ РАЙОНІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ВНАСЛІДОК РЕФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Статтю присвячено аналізу демографічних та просторових диспропорцій у Чернівецькому районі після адміністративно-територіальної реформи. Використано статистичний аналіз та ГІС-методи для порівняння динаміки населення і картографування розселення. Показано нерівномірний розподіл: міста мають вищу густину населення, сільські громади зазнали депопуляції. Загалом чисельність населення району суттєво зменшилася, відображаючи загальну тенденцію області.

Ключові слова: система розселення, адміністративно-територіальна реформа, демографічні диспропорції, територіальні громади, розселення населення, Чернівецький район.

Abstract:

Pavlo VENTSIV. SOCIO-GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF SETTLEMENT DISPROPORTIONS IN CHERNIVTSI DISTRICT OF CHERNIVTSI REGION RESULTING FROM THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL REFORM

The article analyzes demographic processes and spatial disparities in Chernivtsi district after administrative-territorial reform. Spatial inequality is a critical issue in Ukraine, and the ATU reform intensified regional development challenges. Consolidation of territorial units concentrates population in administrative centers, exacerbating disparities between urban and rural settlements. The administrative-territorial reform of 2020 significantly affected the settlement system in Chernivtsi region of Ukraine. This study addresses the relevance of analyzing the spatial organization of settlement in the newly formed Chernivtsi district, given that the enlargement of districts and creation of united territorial communities alter the balance between urban centers and rural peripheries and may exacerbate demographic disproportions. The purpose of the article is to conduct a socio-geographical analysis of the spatial-demographic characteristics of the settlement system of Chernivtsi district under the conditions of the administrative-territorial reform. The study aims to identify the main trends of transformation and the differences between communities in terms of population size and density, as well as the density of the settlement network. The research methods include analysis of statistical data on community populations over 1979–2021, calculation of population growth rates, comparative geographical analysis of population density and settlement density, and cartographic visualization of territorial disparities. The results show that the population of the district is distributed very unevenly: over half of the inhabitants are concentrated in the central part (the city of Chernivtsi and adjacent communities), whereas a number of peripheral rural communities have low population density and are experiencing depopulation. The highest population increase during 1979–2021 is observed in certain suburban and southern communities (up to +39%), while roughly half of the communities exhibit population decline (up to –32%). It was found that the decentralization reform did not eliminate the existing disparities but rather reinforced them: strong urban centers continue to grow, whereas remote rural communities require additional support. The findings are applicable for balanced regional development planning at the sub-regional level, such as optimizing the network of educational and healthcare facilities and improving transportation accessibility for peripheral settlements. These insights are important for developing effective regional development strategies and addressing demographic disparities at the community level.

Keywords: settlement system, administrative-territorial reform, demographic disproportions, territorial community, population resettlement, Chernivtsi district.

Постановка науково-практичної проблеми, актуальність і новизна дослідження. В сучасних реаліях в Україні відбувається багато змін, що викликані як внутрішніми так і зовнішніми факторами в таких умовах, особливого значення набуває вивчення систем розселення населення в регіональному контексті. Чернівецький район утворено в результаті адміністративно-територіальної реформи, райони пройшли процес укрупнення та були створені нові об'єднані територіальні громади. Цей процес серйозно вплинув на соціально-економічний розвиток поселень, ОГ отримали більшу адміністративну фінансову автономію. Розселення в області та Чернівецькому районі загалом зазнало значних змін, у наслідок реформи адмі-

ністративно-територіального устрою можуть відбуватись зміни в структурі поселень зв'язки та роль в регіональному розвитку. Одні населенні пункти можуть набувати більшого значення інші занепадати. Населення як вагомий фактор соціально-економічного розвитку підсилює навантаження на територію, інфраструктуру, створює виклики які важливо вирішити з допомогою впровадження планування регіонального розвитку, одночасно з цим продумане залучення людських ресурсів є важливим фактором розвитку території. Соціально-економічні чинники впливають на процеси розселення в регіоні, в просторово-часовому вимірі відбуваються зміни в демографічній структурі, демографічна структура формує потен-

ціал трудових ресурсів, визначає ефективність інфраструктури та якість життя населення, науково обґрунтований аналіз необхідний для формування збалансованої регіональної політики. Особливого значення набуває аналіз факторів що впливають на динаміку чисельності та просторовий розподіл населення, густота, рівень урбанізації, пересічна відстань між населеними пунктами, динаміка чисельності населення. Простеження змін динаміки та тенденцій демографічних показників може допомогти у визначенні перспективних чи депресивних населених пунктів, проведення просторово-демографічного аналізу може стати ключем до успішного управління розвитком регіону з урахуванням наявних диспропорцій в розселенні та демографічних тенденцій.

Відповідно актуальність дослідження обумовлена необхідністю науково обґрунтованого аналізу демографічних процесів у системі розселення Чернівецького району у вимірі нових адміністративних одиниць сформованих у наслідок реформи АТУ. Результати такого дослідження є важливим для формування обґрунтованої регіональної політики і планування збалансованого розвитку території.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Проблематика вивчення розселенських процесів та функціонування систем розселення різного ієрархічного рівня досліджувалася як у класичних працях суспільної географії, так і в новітніх публікаціях. Теоретичні засади розселення описані в працях О.Г. Топчієва, О.І. Шаблія, Ю.І. Пітюренка, Я.Б. Олійника та інших вітчизняних учених. Зокрема, питання класифікації територіальних систем міських поселень досліджувалися у працях Ю.І. Пітюренка [9]. В.О. Джаман розглядав демографічні аспекти формування та функціонування регіональних систем розселення [1]. Розселення населення в регіональному вимірі вивчав А.І. Доценко [3]. Методологічні засади дослідження відповідності систем розселення територіальній структурі суспільно-географічних комплексів запропонував В.О. Джаман [2]. У дослідженні О.Г. Топчієва, Д.С. Мальчикової та В.В. Яворської [13] розглянуто теоретичні та методологічні підходи до аналізу територіальної організації регіонів, а також географічні основи розробки регіональних стратегій і програм соціально-економічного розвитку. О.І. Шаблій у фундаментальних працях окреслив поняття системи розселення, її таксономічні рівні та суспільно-географічні чинники розвитку поселень [14]. Дослідження Л.Б. Заставецької [4; 5] присвячені структурі територіальної організації та принципам функ-

ціонування систем розселення в умовах реформування адміністративного устрою. В.В. Яворська та А.Є. Калетинська наголошували на необхідності врахування історичних передумов при формуванні нового адміністративно-територіального устрою [15]. Методологічні основи аналізу розселення населення розробила К.Ю. Сегіда [12], яка розглянула особливості визначення щільності та концентрації населення та інтерпретації отриманих даних. Л.М. Немець та К.С. Сегіда проаналізували новий адміністративно-територіальний устрій на субрегіональному рівні, виділивши групи районів за характером розселення; ними було простежено, що укрупнення районів впливає на концентрацію населення та може посилювати диспропорції між центрами громад та периферією [7]. Цікавим є дослідження К.Г. Неліпи [6], яке стосувалося трансформації системи розселення Запорізької області. Було показано, що близько 65% населення області зосереджено лише в п'яти найбільших громадах, а третина громад має населення менше 10 тис. осіб. Це корелює з ситуацією в Чернівецькій області та Чернівецькому районі зокрема. М.Д. Пістун розглядав сучасні проблеми регіонального розвитку України [8]. Статистичну базу нашого дослідження складають дані Головного управління статистики у Чернівецькій області та оприлюднені статистичні дані на порталі «Децентралізація» [10].

Метою публікації є дослідження просторово-демографічні характеристики системи розселення Чернівецького району в умовах адміністративно територіальної реформи, виявити основні тенденції та проблеми трансформації системи. Виявити просторові відмінності між громадами за основними демографічними показниками, для більшого розуміння диспропорцій, що формують необхідність в плануванні регіонального розвитку звертати особливу увагу на деякі з громад для більш збалансованого розвитку району.

Виклад основного матеріалу дослідження. На момент утворення Чернівецького району (2020 р.) сумарна чисельність його населення склала 652 тис. осіб, що становило понад половину населення всієї області [10]. До складу району увійшло 33 територіальні громади (6 міських, 4 селищних та 23 сільських). В ході реформи 2020 року на території сучасного Чернівецького району було утворено 33 об'єднані територіальні громади (ОТГ). До складу району увійшли території колишніх Герцаївського, Глибоцького, Заставнівського, Сторожинецького районів. Майже повністю або частково, Кіцманського, Новоселицького,

Хотинського, а саме більша частина Новоселицького району – крім невеликої частини на сході, північно західна частина Хотинського, Кіцманський – за виключенням Брусницької громади, а також міст обласного підпорядкування Чернівці. Адміністративним центром новоутвореного району стало м. Чернівці. Громади Чернівецького району різняться за площею, чисельністю населення та типом центру (місто, селище міського типу чи село).

З 33 громад району 6 є міськими (мають у своєму складі місто як адміністративний центр), 4 – селищними (центр у селищі міського типу), решта 23 – сільські громади, що об'єднують лише сільські населені пункти. До міських громад належать: Чернівецька, Сторожинецька, Новоселицька, Кіцманська, Заставнівська та Герцаївська. Селищні громади району: Неполоківська (центр – смт Неполоківці), Кострижівська (смт Кострижівка) та Глибоцька (смт Глибока). Усі інші громади – сільські, їх центрами є найбільші села відповідних територій (наприклад, Чагор, Остриця, Мамаївці, Кам'янка, Волока тощо). Територіально Чернівецький район займає центральну та південно-східну частину області, межуючи з Румунією на півдні. Місто Чернівці розташоване приблизно в центрі району і виконує роль потужного демографічного ядра та адміністративного центру.

Громади району істотно відрізняються за розмірами території та кількістю населення. Найбільшою за площею є Сторожинецька міська громада (520,4 км²), до складу якої входять м. Сторожинець та 16 сіл. Це одна з найбільших громад не лише району, але й області. Для порівняння, Сокирянська громада Дністровського району має площу 606,5 км², а Кельменецька – 540,6 км², тоді як інші громади області переважно менші за площею (середній показник в районі – 125,3 км²). У Чернівецькому районі, окрім Сторожинецької, значною площею вирізняються Новоселицька (220,7 км²), Герцаївська (192,1 км²), Красноільська (191,4 км²) та Чернівецька (180,4 км²) громади. Кіцманська міська громада має площу 180,1 км², майже співставну з площею Чернівецької. Натомість низка сільських громад характеризуються невеликою територією: найменша – Кострижівська селищна громада (лише 37,3 км²), а також Карапчівська сільська громада (45,7 км²), Чагорська (50,2 км²) та кілька інших мають площу менше 60 км². Отже, різниця в площі між найбільшою та найменшою громадами району сягає понад 14 разів.

Абсолютним демографічним домінан-

том є Чернівецька міська громада, населення якої становить 270,6 тис. осіб, що дорівнює 41,5% усього населення району. Для розуміння масштабів: майже половина населення району мешкає у місті Чернівці та підпорядкованих йому двох приміських селах (Чорнівка і Коровія). Наступними за величиною громадами є: Сторожинецька – 42,2 тис. осіб, Новоселицька – 28,2 тис., Кіцманська – 20,7 тис., Мамаївська – 19,9 тис. осіб. П'ять найбільших громад зосереджують близько 58,5% населення району. Наступні 10 громад зосереджують 21,1% населення, тобто 15 громад зосереджують 79,6% населення району. Отже половина громад всього району зосереджують тільки 20,3% населення району.

Розподіл міського і сільського населення. Із 651,8 тис. населення Чернівецького району 51,1% становлять міські жителі та 48,9% – сільські. Проте такий загальний показник не відображає реальної картини розселення, адже майже 4/5 міського населення зосереджено в одній громаді – Чернівецькій міській. У більшості інших громад переважає сільське населення. У 26 громадах із 33 частка сільських жителів перевищує 70%, причому в 22 громадах міського населення взагалі немає (ці громади не мають міст чи смт, тож 100% населення – сільське). Лише Чернівецька та Красноільська громади є переважно міськими за складом населення: у Чернівецькій 98,1% мешканців – міські (жителі обласного центру), у Красноільській – 92,9% (жителі селища Красноільськ). Ще дві громади мають більше половини міського населення: Кострижівська селищна громада – 60,9% (населення смт Кострижівка) та Заставнівська міська громада – 83,8% (населення м. Заставна). Глибоцька близько половини – 48,3%. Не зважаючи на міський статус Сторожинецька, Кіцманська, Новоселицька, Герцаївська громади мають у своєму складі менше третини міського населення (33,6 - 11,7%). Решта громад є сільськими, хоча деякі з них включають селища міського типу або містечка з відносно малою часткою міського населення (наприклад, у Неполоківській громаді лише 32,6% населення мешкає в смт Неполоківці, а у Мамаївській – 24,3% в смт Лужани).

Серед міських громад Чернівецького району слід відзначити Герцаївську та Новодністровську (остання, утім, не входить до Чернівецького району, але для області важливо) як приклади громад, де частка міського населення є невеликою, попри статус "міської" громади. Так, у Герцаївській громаді міське населення (м. Герца) складає лише 11,7%, а

88,3% – мешканці сіл, що відображає специфіку цієї громади. У Новоселицькій громаді міські жителі (м. Новоселиця) становлять 26,6%, а більшість населення громади мешкає в сільських населених пунктах. Сторожинецька громада, попри статус міської, теж є радше сільською за характером розселення: 66,5% її

населення – сільські мешканці із 16 навколишніх сіл. Це підтверджує загальну тенденцію: міські громади новоствореного району (окрім центральної Чернівецької) об'єднують значні сільські території, і чисельність міських жителів у них зазвичай менша за чисельність сільських.

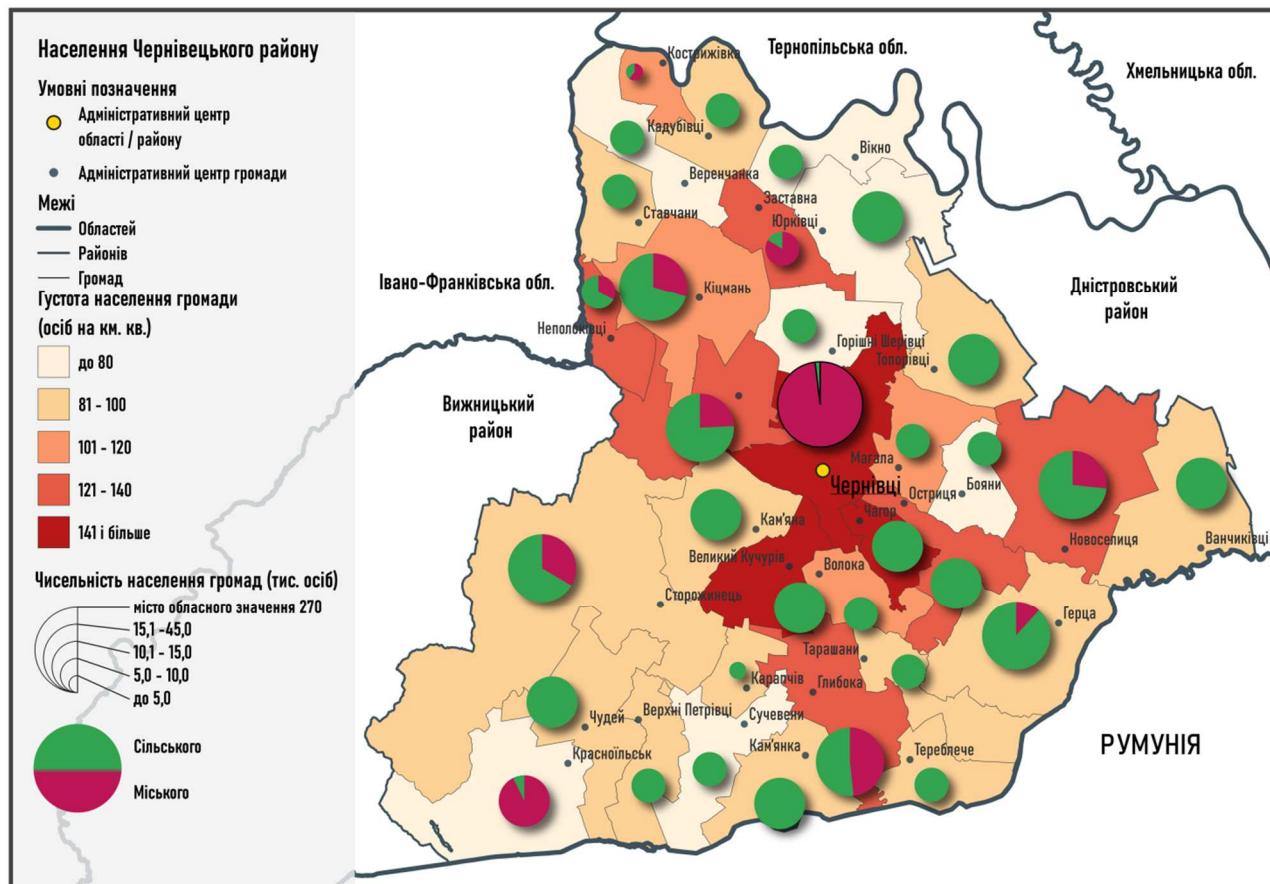

Рис. 1. Розселення населення Чернівецького району

На рисунку 1 наочно продемонстровано концентрацію населення в центральній частині району, що відповідає Чернівецькій міській громаді, яка сильно домінує над іншими за чисельністю. Також значні за населенням громади близькі до міста: наприклад, виділяються Мамаївська та Кіцманська громади (~20 тис. осіб), розташовані у приміській зоні. В південній частині району помітна Глибоцька та Герціївська громади (~20 тис. осіб) та деякі інші. На заході району з Дністровським районом межує досить крупна Новоселицька громада (~30 тис. осіб), а на сході району крупна Сторожинецька громада (~40 тис. осіб). Натомість на периферії району багато громад мають зовсім малу чисельність (менше 5–10 тис.): Карапчівська, Вікнянська, Горішньошеровецька, тощо. За чисельністю населення громади також дуже неоднорідні.

Середня густота населення в Чернівецькому районі становить приблизно 158 осіб/км²

(це більше, ніж в середньому по області ~111 осіб/км², за рахунок концентрації населення в містах). Проте цей показник дуже нерівномірний по території. Як видно з рис. 1, найбільшу густоту населення має Чернівецька громада – 1500 осіб/км², що є рекордним показником не лише для району, а й для області. Це очікувано, адже майже все її населення зосереджено в межах міської забудови м. Чернівці. До громад з високою густотою (понад 120 осіб/км²) також належать Новоселицька (128 осіб/км²), Мамаївська (128 осіб/км²), Великокучурівська (142 осіб/км²) та Чагорська (~202 осіб/км²) громади – остання приміська громада, де компактно проживає понад 10 тис. мешканців на 50 км². Загалом найгустіше заселені території прилягають до обласного центру та знаходяться вздовж основних транспортних шляхів. Натомість громади з найнижчою густотою населення розташовані переважно на окраїнах району – це гірські та примежові території. Зо-

крема, Селятинська і Усть-Путильська громади Вижицького району (для контрасту) мають густоту лише 12-59 осіб/км², а у нашому Чернівецькому районі найнижча густота спостерігається у Вікнянській громаді (59 осіб/км²), Горішньошеровецькій (67 осіб/км²) та Юрковецькій (63 осіб/км²) громадах, розташованих на північному сході (колишні Заставнівський та Новоселицький райони). Ці громади поєднують досить велику територію з відносно невеликою кількістю сіл і значним відтоком населення, що зумовило низьку густоту заселеності.

Така картина розселення складається не за рік і не за десять, проходять десятиліття. Аналіз змін чисельності населення за період 1979–2021 рр. показав цікаві регіональні відмінності. Загалом населення сучасного Чернівецького району за понад 40 років зросло приблизно на 6,8% (з ~602,6 тис. у 1979 р. до 651,8 тис. у 2021 р.), що обумовлено переважно приростом міського населення міста Чернівці. Без урахування обласного центру сукупне населення решти території району скоротилося. Проте на рівні окремих громад спостерігаються як значні прирости, так і помітні втрати населення.

За розрахованими темпами приросту (у відсотках) з 1979 по 2021 рр. визначено значення варіюються в дуже широких межах: від +39,2% (максимальне зростання) до -31,6% (найбільший спад). Це означає, що одні громади збільшили своє населення майже на 40%, а інші втратили близько третини. За значенням темпів зростання чисельності населення громад за цим показником ОГ поділилися приблизно порівну: у 18 громадах за 1979–2021 рр. населення зросло (позитивний приріст), і у 15 громадах – скоротилося (негативний приріст), громади можна розділити на три групи: з позитивним приростом, зі стабільною чисельністю (невелике зниження або зростання в межах $\pm 5\%$) та зі значним скороченням населення. Найвищі темпи зростання показала Красноільська селищна громада (+39,%) та Чудейська сільська громада (+37,5%) – населення з високою часткою роумуномовного населення (снт Красноільськ станом на 2001 р. проживало 92,3% роумуномовного населення) відповідно високим природним приростом (традиційно багатодітні сім'ї) [11], висока частка роумуномовного населення також в Петровецькій ОГ та спостерігаються високі темпи зростання – Петровецька (+23,8), також варто відмітити що ця частина району має особливі природно географічні особливості – підгір'я Карпат, с. Стара Красношора (частина Красноільської грома-

ди) має статус гірського. Високі темпи приросту також у Мамаївській (+26,8%), Острицькій (+21,4%), Чернівецькій (+21,6%) та Глибоцькій (+17,0%) громадах. Мамаївська і Острицька громади розташовані поблизу м. Чернівці, що могло сприяти притоку населення в передмістя (субурбанізація) і зростанню чисельності за рахунок міграції. Глибоцька громада на півдні також демонструє приріст (+17%), частково завдяки позитивному природному руху серед роумуномовного населення та близькості до міжнародної траси. Помітно зросло населення у Великокучурівській (+13,8%) та Герцаївській (+10,6%) громадах – перша прилягає до Чернівців (села Великий Кучурів, Тисовець є привабливими для приміського розселення), друга має значний природний приріст серед молодого населення. Невеликий, але позитивний приріст відзначено навіть у найбільшій Сторожинецькій громаді (+4,1%), що свідчить про деяке зростання населення міста Сторожинець і прилеглих сіл попри загальні тенденції депопуляції. Центральна частина району і південні громади в цілому демонструють кращі демографічні показники – серед десяти найбільших за чисельністю громад сім мають позитивний приріст населення за 1979–2021 рр..

Натомість депопуляція спостерігається у близько 15 громадах, переважно розташованих у північній частині району. Найбільше скорочення населення зафіксовано в Вікнянській сільській громаді (-31,6%) – її населення зменшилося майже на третину, що пояснюється відтоком молоді та низькою народжуваністю у віддалених селах на півночі області. Значні негативні темпи також у Веренчанській (-26,2%), Юрковецькій (-24,6%), Топорівській (-17,4%) та Горішньошеровецькій (-17,3%) громадах. Ці громади географічно групуються в північній та центрально-північній частині району. Вони є відносно малочисельними (в середньому ~8 тис. мешканців) та повністю сільськими за характером, з середньою густотою населення близько 72 осіб/км². Їх скорочення пов'язане з міграційним відтоком працездатного населення до міста Чернівці або за межі області та країни, а також зі старінням населення. Дві з цих громад (Новоселицька – -13,4%, Кіцманська – -12,2%) втратили значну частку населення попри наявність у них невеликих міст/снт. Це вказує на те, що навіть статус колишніх районних центрів (як Кіцмань, Новоселиця) не убезпечив від депопуляції – економічні труднощі та відтік молоді в міста продовжилися. Переважно саме північні сільські громади Чернівецького району демонструють тенденцію до скорочення населення, тоді як центральні та

південні – більш демографічно стабільні або

зростаючі (див рис.2).

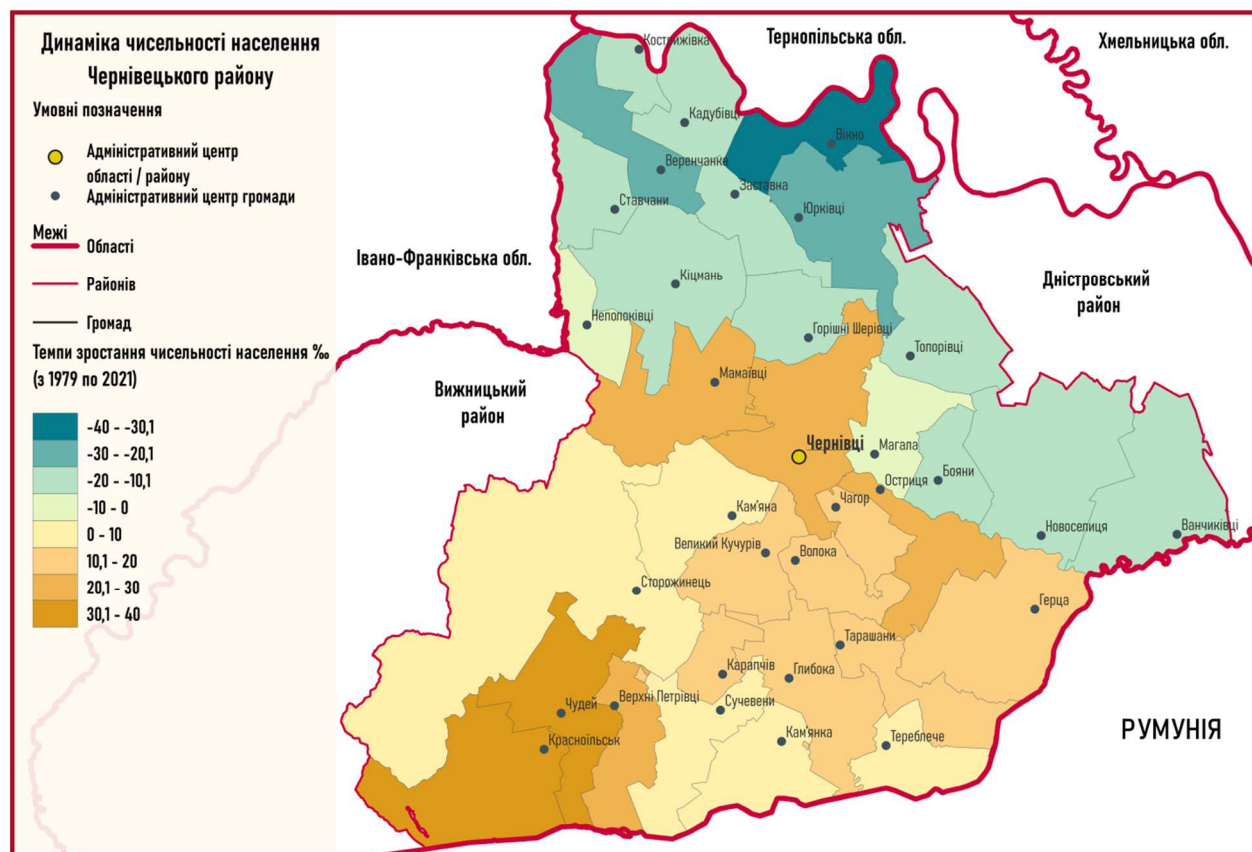

Рис. 2. Динаміка чисельності населення Чернівецького району 1979-2021.

Варто зауважити, що громади з найбільшим від'ємним приростом є сільськими, нечисленними, з низькою щільністю населення. Натомість всі міські громади (крім Кіцманської та Новоселицької) або зберегли чисельність, або мали приріст за рахунок міграцій до їхніх міських центрів. Ці дані узгоджуються із загальноукраїнською тенденцією концентрування населення у міських агломераціях і знелюднення периферійних сільських територій.

Окрім густоти населення, для характеристики просторової організації розселення важливим є показник щільності поселень – кількість населених пунктів на одиницю площі, а також середня відстань між населеними пунктами. В середньому у громадах Чернівецького району на 100 км² території припадає ~8 населених пунктів (для порівняння, по області в цілому – ~7 нп/100 км²). Найбільша концентрація поселень спостерігається в історично освоєних районах на півночі та центрі – колишніх Кіцманському, Заставнівському, частково Хотинському районах. Так, у Мамаївській громаді на 155 км² розташовано 12 населених пунктів (щільність 7,7 нп/100 км²), у Вікнянській – 8 сіл на 98,8 км² (8,1 нп/100 км²), у Ставчанській – 5 сіл на 75,4 км² (6,6 нп/100 км²) тощо.

Значно рідша мережа поселень у південних громадах, особливо гірських: наприклад, Петровецька громада має лише 3 поселення на 81,6 км² (~3,7 нп/100 км²), Красноільська – 2 нп (селище + село) на 191 км² (~1,0 нп/100 км²). (рис. 3).

Аналіз рис. 3 показує чіткі просторові відмінності. Найменша середня відстань між поселеннями (тобто найбільша густота поселень) характерна для північної частини району, зокрема для громад: Кострижівської, Неполоковоцької, Вікнянської, Мамаївської та Веренчанської. Тут середня відстань між сусідніми селами становить близько 3 км, а подекуди і менше (наприклад, у Кострижівській ~2,75 км). До кластеру з малою відстанню між селами належать також окремі громади на півдні району – Острицька та Чагорська (передмістя Чернівців), Тереблеченська та Волоківська. У цих громадах $P \approx 3,0-4,0$ км, що відповідає високій щільності поселень.

Найбільш розріджена мережа поселень – у південно-західній частині району, на території колишнього Сторожинецького району. Тут великі за площею громади мають небагато поселень, розташованих на значній відстані одне від одного. До таких належать Красноільська

групада ($P = 9,84$ км – найбільше значення в районі), Чудейська ($P \approx 5,3$ км), Верхньопетрівська ($P \approx 5,1$ км) та Сторожинецька ($P \approx 5,61$ км) громади. Також дещо більші відстані між

селами на північ від Чернівців – у Заставнівській та Топорівській громадах (близько 5,3–5,4 км).

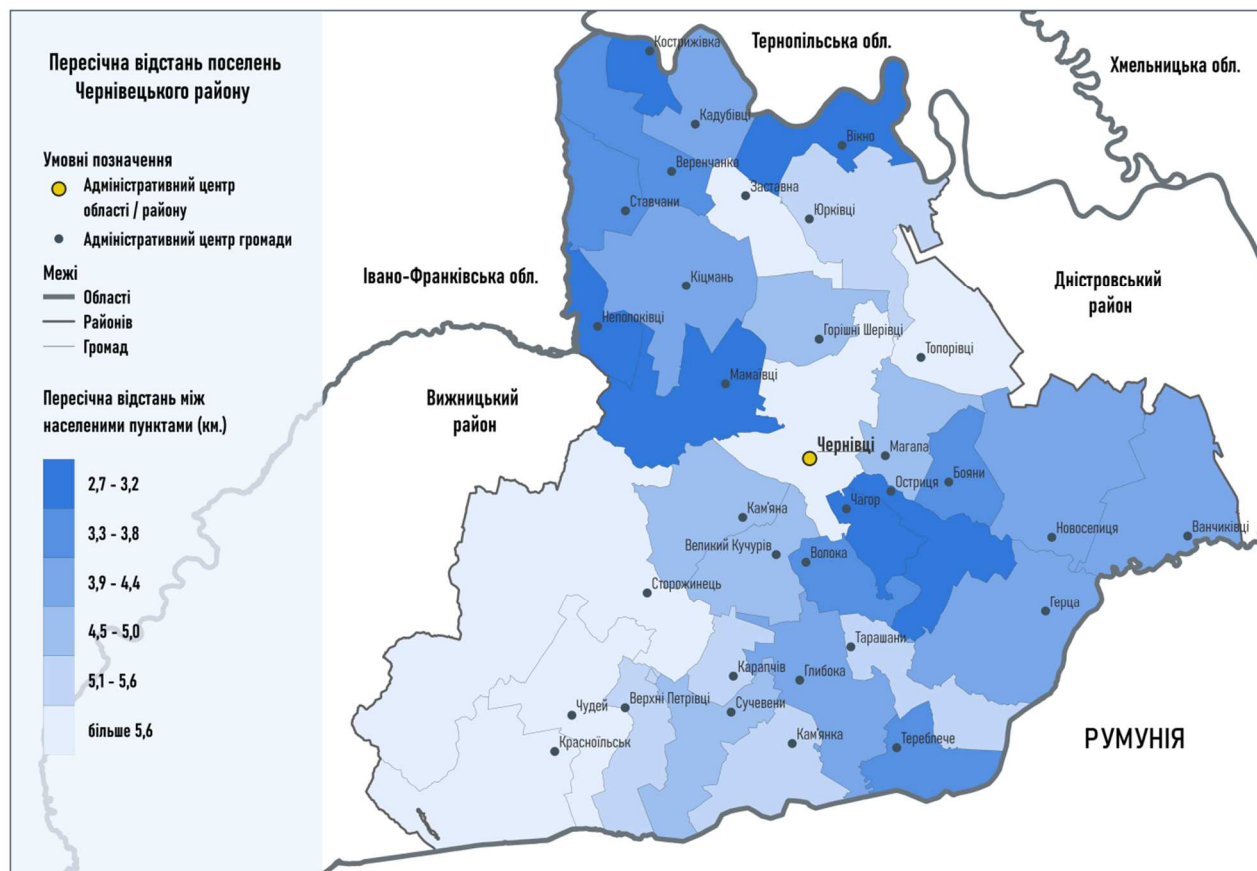

Рис. 3. Середня відстань між населеними пунктами в громадах Чернівецького району.

Зіставлення рис. 1 і рис. 3 вказує на цікаву особливість: території з високою густотою населення не завжди збігаються з територіями з високою густотою поселень. Наприклад, Чагорська громада має одну з найвищих густот населення (понад 200 осіб/км²) при відносно невеликій кількості сіл (4 села на 50 км²), що пояснюється субурбанізацією і розростанням існуючих сіл поблизу міста. Натомість Заставнівська громада має досить високу щільність поселень (всього 3 населених пункти, але на дуже малій площі 75,8 км² – фактично щільність поселень ~ 4 нп/75 км²) при середній густоті населення (123 ос/км²) – це типово для колишніх районних центрів з одним містом і кількома селами. Красноільська громада поєднує низьку густоту населення (59 ос/км²) з дуже малою кількістю поселень (2 на всю громаду), що робить її винятковою за просторою організацією: фактично населення сконцентровано в одному пункті (смт Красноільськ), а інша територія малозаселена.

Адміністративно-територіальна реформа і новий статус центрів. Утворення ТГ надало

низці сіл статус адміністративних центрів громад, що підвищило їх функціональну роль. Наприклад, села Кам'янка, Остриця, Топорівці, Мамаївці стали центрами громад, отримавши додаткові управлінські установи. Це могло сприяти поживавленню розвитку цих населених пунктів та певному стримуванню відтоку населення. З іншого боку, колишні районні центри (Кіцмань, Заставна, Герца, Новоселиця) після укрупнення районів втратили статус центру району, що потенційно знижує їх адміністративне значення. Ми спостерігаємо, що дві з цих громад (Кіцманська, Новоселицька) мали від'ємний приріст населення, що частково може пояснюватися зниженням їх ролі та відтоком молоді до обласного центру або інших регіонів.

Отримані результати загалом узгоджуються з висновками досліджень інших регіонів України щодо наслідків децентралізації. Як зазначають фахівці, укрупнення районів і передача повноважень громадам підвищує відповідальність місцевої влади за розвиток територій, але одночасно не усуває історично сфор-

мованих демографічних проблем. У нашому випадку видно, що децентралізація скоріше підсилила наявні тенденції: сильні центри (місто Чернівці, великі ТГ) стають ще більш домінуючими, натомість периферія потребує спеціальної підтримки для подолання депопуляції. Розуміння цих процесів є вкрай важливим для обґрунтування стратегії регіонального розвитку. Необхідно врахувати демографічні диспропорції при плануванні мережі закладів освіти, охорони здоров'я, розвитку транспорту – щоб мешканці навіть найвіддаленіших сіл мали доступ до базових послуг. Також актуальним є стимулювання економічної активності на місцях, створення робочих місць у сільській місцевості, аби зменшити відтік молоді.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Адміністративно-територіальна реформа 2020 р. істотно вплинула на перерозподіл населення поміж адміністративними одиницями Чернівецької області. Отримані дані про просторово-демографічні параметри громад можуть бути використані органами місцевого самоврядування для планування мережі закладів освіти (з урахуванням густоти населення і відстаней між

селами), медичного обслуговування (оптимізація розміщення пунктів здоров'я в малодоступних селах) та розвитку транспорту (налагодження міжміських маршрутів для сполучення віддалених сіл з опорними центрами громад). Аналіз темпів приросту населення дозволяє виявити «поселення з ознаками демографічної/соціально-економічної вразливості» – ті, що стрімко втрачають населення, і потребують особливої уваги (створення робочих місць, залучення інвестицій). Результати щодо щільності поселень важливі для просторового планування: громади з розрідженим розселенням мають більші витрати на утримання інфраструктури, тому для них треба шукати ефективні моделі співробітництва або укрупнення. Надалі доцільно здійснити поглиблений аналіз якості життя та соціальної інфраструктури в громадах, щоб встановити кореляції між демографічними показниками і рівнем розвитку територій. Також цікавим є моніторинг міграційних потоків (внутрішніх і зовнішніх) у розрізі громад, аби визначити, які саме громади виконують роль донорів населення, а які реципієнтів.

Література:

1. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти: монографія. Чернівці: Рута, 2003. 392 с.
2. Джаман В.О. Методологічні засади дослідження відповідності систем розселення територіальній структурі суспільно-географічних комплексів. Економічна та соціальна географія: наук. зб. 2004. Вип. 55. С. 87–92.
3. Доценко А.І., Зінич В.Т., Великохатко О.Т., Танцюра В.Л., Кравцова Т.Г. Регіональне розселення в Україні: стан і прогноз: монографія. К.: РВПС України НАН України, 2007. 376 с.
4. Заставецька Л.Б. Принципи формування і механізми функціонування нових територіальних громад і систем розселення у процесі реформування адміністративно-територіального устрою України. Науковий вісник Чернівецького університету. Географія. 2013. Вип. 672–673. С. 95–100.
5. Заставецька Л.Б. Системи розселення і геопросторові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013.
6. Неліпа К.Г. Трансформація системи розселення Запорізької області (суспільно-географічне дослідження): автореф. дис... канд. геогр. наук. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2019. 20 с.
7. Немец Л.М., Сегіда К.С., Кравченко К.А., Телебєєва Є., Погребський Т. Особливості нового адміністративно-територіального устрою України на субрегіональному рівні та регіональні системи розселення. Регіональна економіка, 2020, № 1. С. 27–34.
8. Пістун М.Д., Мельничук А.Л. Сучасні проблеми регіонального розвитку України: навчальний посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2013. 290 с.
9. Пітюренко Ю.І., Якимова М.П. Методичні питання виділення територіальних систем міських поселень і визначення їх меж. Економічна географія. 1974. Вип. 16. С. 40–47.
10. Портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.ua/areas/0372> (дата звернення: 10.06.2025).
11. Розподіл населення регіонів України за рідною мовою у розрізі адміністративно-територіальних одиниць [Електронний ресурс]. Wikipedia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мови_в_Україні (дата звернення: 10.06.2025).
12. Сегіда К.Ю. Методичні основи аналізу розселення населення регіону. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2013. Вип. 18. С. 150–155.
13. Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Яворська В.В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Херсон: Олді-плюс, 2015. 372 с.
14. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії: навч. посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 444 с.
15. Яворська В.В., Калетинська А.Є. Методологічні аспекти історико-географічного вивчення розселення населення. Вісник Одеського національного університету. Серія: Географічні та геологічні науки. 2012. Т. 17, Вип. 2. С. 116–120.

References:

1. Dzhaman V.O. Regionalni systemy rozselennia: demohoeografichni aspekty: monohrafiia. Chernivtsi: Ruta, 2003. 392 s.
2. Dzhaman V.O. Metodolohichni zasady doslidzhennia vidpovidnosti system rozselennia terytorialnii strukturi suspilno-heografichnykh kompleksiv. Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia: nauk. zb. 2004. Vyp. 55. S. 87–92.
3. Dotsenko A.I., Zynych V.T., Velykokhatko O.T., Tantsiura V.L., Kravtsova T.H. Regionalne rozselennia v Ukraini: stan i prohnaz: monohrafiia. K.: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 2007. 376 s.
4. Zastavetska L.B. Pryntsypy formuvannia i mekhanizmy funktsionuvannia novykh terytorialnykh hromad i system rozselennia u

- protsesei reformuvannia administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Heohrafiia. 2013. Vyp. 672–673. S. 95–100.
5. Zastavetska L.B. Systemy rozselennia i heoprosorovi problemy vdoskonalennia administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy: monohrafiia. Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, 2013.
 6. Nelipa K.H. Transformatsiia systemy rozselennia Zaporizkoi oblasti (suspilno-heohrafichne doslidzhennia): avtoref. dys... kand. heohr. nauk. Kyiv: KNU im. T. Shevchenka, 2019. 20 s.
 7. Nemets L.M., Sehida K.S., Kravchenko K.A., Telebieieva Ye., Pohrebskyi T. Osoblyvosti novoho administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy na subrehionalnomu rivni ta rehionalni systemy rozselennia. Rehionalna ekonomika, 2020, № 1. S. 27–34.
 8. Pistun M.D., Melnychuk A.L. Suchasni problemy rehionalnoho rozvytku Ukrainy: navchalnyi posibnyk. Kyiv: VPTs «Kyivskyi universytet», 2013. 290 s.
 9. Pitiurenko Yu.I., Yakymova M.P. Metodychni pytannia vydilennia terytorialnykh system miskykh poselen i vyznachennia yikh mezh. Ekonomichna heohrafiia. 1974. Vyp. 16. S. 40–47.
 10. Portal «Detsentralizatsiia». URL: <https://decentralization.ua/areas/0372> (data zvernennia: 10.06.2025).
 11. Rozpodil naselennia rehioniv Ukrainy za ridnoi movoi u rozrizi administratyvno-terytorialnykh odynyts [Elektronnyi resurs]. Wikipedia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Movy_v_Ukraini (data zvernennia: 10.06.2025).
 12. Sehida K.Iu. Metodychni osnovy analizu rozselennia naselennia rehionu .Problemy bezperervnoi heohrafichnoi osvity i kartohrafii. 2013. Vyp. 18. S. 150–155.
 13. Topchiiev O.H., Malchykova D.S., Yavorska V.V. Rehionalistyka: heohrafichni osnovy rehionalnoho rozvytku i rehionalnoi polityky. Kherson: Oldi-plius, 2015. 372 s.
 14. Shablui O.I. Osnovy zahalnoi suspilnoi heohrafii: navch. posibnyk. Lviv: LNU im. I. Franka, 2003. 444 s.
 15. Yavorska V.V., Kaletynska A.Ie. Metodolohichni aspekty istoryko-heohrafichnoho vyvchennia rozselennia naselennia. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Heohrafichni ta heolohichni nauky. 2012. T. 17, Vyp. 2. S. 116–120.

Надійшла до редакції 15.05.2025 р.